

KIRIM MUHACİRLERİNİN TEKFURDAĞI SANCAĞINA İSKÂNİ (1860-1861)

THE SETTLEMENT OF CRIMEAN MIGRANTS (MUHACIRS) IN THE SANJAK OF TEKFURDAĞI (1860-1861)

Selahattin KAYA*

ÖZ

Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren siyasi, askeri ve ekonomik olarak buhranlı bir sürecin içine girmiş ve savaş meydanlarında ağır yenilgiler alarak büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Bu esnada Osmanlı topraklarının kuzeyinde büyük bir güç olarak ortaya çıkan Rus Çarlığı takip ettiği emperyalist politikalar gereği gözünü Kırım topraklarına dikmiştir. Sıcak denizlere ulaşmada Kırım'ı önemli bir engel olarak gören Ruslar bu bölgeyi ele geçirmeye yönelik aktif bir siyaset izlemiştir. Osmanlı Devleti Rusya'nın izlediği yayılmacı politikalar karşısında XVII. ve XVIII. yüzyıl boyunca çeşitli defalar bu devletle savaşmış ancak ağır yenilgilere uğramıştır. Rusya, 1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım'ın bağımsız bir hanlık olduğunu Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiş ardından 1783 yılında Kırım topraklarını ilhak etmiştir.

Rusya, Kırım topraklarını ilhak ettikten sonra sistemli bir asimilasyon politikası izleyerek Kırım halkını göçe zorlamıştır. Kırım'dan göç hareketleri 1772 yılından itibaren başlamış ve 1792'den sonra yoğunlaşmaya başlamıştır. Göçlerin kitlesel boyutlara ulaşması ise 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti bir zamanlar himayesi altında bulunan ve düşman Rusya'nın eline düşen Müslüman Kırım halkına kapılarını açarak onları Anadolu ve Rumeli'de bulunan çeşitli vilayet ve sancaklara iskân etmiştir. Kırım muhacirlerinin Anadolu'da iskân edildiği önemli yerlerden biri Tekfurdağı sancağıdır. Bu çalışmada Kırım muhacirlerinin Tekfurdağı sancağına iskân süreci Osmanlı Arşivi'nden tespit edilen belgeler ışığında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Kırım, Muhacir, İskân, Göç, Tekfurdağı.

ABSTRACT

From the 17th century onwards, the Ottoman Empire entered a period of political, military, and economic crisis, suffering severe defeats on the battlefield and experiencing significant territorial losses. During this time, the Tsardom of Russia emerged as a major power in the north of Ottoman lands and, in line with its imperialist policies, set its sights on the Crimean territories. Viewing Crimea as a major obstacle to accessing warm seas, Russia pursued an active policy aimed at seizing the region. In response to Russia expansionist policies, the Ottoman Empire engaged in several wars with Russia throughout the 17th and 18th centuries but suffered heavy defeats. As a result of the Ottoman-Russian War of 1774, the Treaty of Küçük Kaynarca forced the Ottoman Empire to recognize Crimea as an independent khanate, and in 1783, Russia annexed Crimea.

Following the annexation of Crimea, Russia implemented a systematic policy of assimilation, forcing the Crimean population into migration. The migration movements from Crimea began in 1783 and intensified after 1792. However, mass migrations occurred particularly after the Crimean War of 1853–1856. The Ottoman Empire, opening its doors to the Muslim Crimean people, who had once been under its protection but had fallen into the hands of its adversary, Russia, resettled them in various provinces and districts in both Anatolia and Rumelia. One of the key regions where Crimean migrants were settled in Anatolia was the sanjak of

Bu makale 25.12.2024 tarihinde dergimize gönderilmiş; 27.12.2024 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 15.05.2025 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atfı şekli; Selahattin Kaya, "Kırım Muhacirlerinin Tekfurdağı Sancağına İskânı (1860-1861)", *Müellif Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, S. 3, (Haziran 2025) s. 1-13.

* Dr., E-mail: kayaselahattin7878@gmail.com, ORCID: 0009-0001-2311-6546.

Tekfurdağı. This study examines the resettlement process of Crimean migrants in the Tekfurdağı sanjak in detail, based on documents obtained from the Ottoman Archives.

Keywords: Ottoman Empire, Crimea, Muhacir, Settlement, Migration, Tekfurdağı.

GİRİŞ

Altınordu Devleti'nin XV. yüzyılda zayıflamaya başlayıp parçalanmasının ardından hâkim olduğu coğrafyada Kırım¹, Kazan², Astarhan³, Sibir⁴ ve Nogay⁵ isimli müstakil hanlıklar kurulmuştur⁶. Kurulan bu hanlıklar arasında en güçlü olanı kendilerini Altınordu Devleti'nin varisleri olarak gören Kırım Hanlığı'dır⁷. Hacı Giray tarafından 1441 yılında kurulan Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasında ilişkiler Fatih Sultan Mehmet (1444-1446/1451-1481) döneminde başlamıştır⁸. 1475 yılında Karadeniz'de bulunan Ceneviz kolonilerini ele geçiren Osmanlı Devleti bu dönemde Kırım'da yaşanan taht mücadelelerine müdahil olarak Mengli Giray'ı desteklemiş ve onun han olmasına katkıda bulunmuştur⁹. Osmanlı Devleti'nin bu müdahalesi Kırım'ın Osmanlı Devleti'ne bağlı güçlü bir hanlık olmasını sağlamıştır. XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı himayesinde kalan Kırım, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya ile olan münasebetlerinde bir köprü görevi görmüş ayrıca kuzey topraklarının muhafazasında tampon bir devlet olmuştur¹⁰.

Altınordu Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan otorite boşluğunun bir kısmı kurulan hanlıklar vasıtasıyla doldurulurken bu durum aynı zamanda kuzeyde yeni bir güç unsurunun yükselmesine yol açmıştır¹¹. Uzun yıllar Altınordu Devleti'nin hâkimiyeti altında kalan Rus knezlikleri bu devletin baskısından kurtulduktan sonra Çar III. ve IV. İvan döneminde birlik oluşturarak Rus devletinin temellerini atmışlardır. 1552'de Kazan ve 1556 Astarhan hanlıklarını ele geçiren Ruslar hem Kırım hem de Kafkasya coğrafyası için tehdit oluşturmaya başlamıştır¹². Kırım Hanlığı XVI. ve XVII. yüzyıl boyunca Ruslar ile mücadele ederek ortaya çıkan tehlikeyi önlemeye çalışmıştır¹³. Ancak XVIII. yüzyıla gelindiğinde Rusya'nın artan gücü karşısında Kırım Hanlığı'nın zayıflamaya başlaması bölgedeki güç dengelerini değiştirmiştir. Kırım, Rusya için bir baskı unsuru olmaktan çıkmış ve ele geçirilmesi gereken bir hedef haline gelmiştir¹⁴.

¹ Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2022, s. 449-457.

² İsmail Türkoğlu, "Kazan Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2022, s. 136-138.

³ Mehmet Saray, "Astarhan Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991, s. 505.

⁴ İlyas Kemaloglu, "Sibir Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2019, s. 505-506.

⁵ Mehmet Alpargu, "Nogaylar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 202-204.

⁶ Mehmet Saray, "Altın Orda Hanlığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 538-540.

⁷ Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* TTK, Ankara 1972, s. 203.

⁸ Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989, s. 11-20.

⁹ Halil İnalçık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi", *Belleten*, C. 8, S. 30, TTK, Ankara (1944), s. 205-206.

¹⁰ Halil İnalçık, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017, s. 49-50.

¹¹ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, TTK, Ankara 2011, s. 4.

¹² İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953, s. 311.

¹³ Sonay Ünal, "Kuruluşundan Çarlık Rusya Tarafından İşgal Edilişine Kırım Hanlığı", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 20, S. 79, (2023), s. 624-629.

¹⁴ Yücel Öztürk, "Kırım Hanlığı", *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 489-503.

Çar I. Petro'dan itibaren gücünü bir hayli artıran ve sıcak denizlere ulaşmayı ana hedef haline getiren Rusya bu amacı gerçekleştirmek için Kırım topraklarını ele geçirmeye yönelik politikalar izlemiştir. Çariçe II. Katerina döneminde Kırım üzerindeki Rus tehdidi bir hayli artmış ve 1768-1774 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı Kırım Hanlığı'nın geleceği açısından mühim sonuçlar doğurmuştur¹⁵. Savaş Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında ağır bir yenilgi almasıyla sonuçlanırken imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla (1774) Kırım Osmanlı himayesinden çıkmıştır. Bu antlaşma ile Ruslar, Kırım, Bucak, Yedisan, Canboyluk ve Yedickül Tatarlarının bağımsızlıklarını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiştir. Kırım'da hanlar seçim ile belirlenecek olup, bu hanlıkların hiçbir devletin baskısı altında olmadan hüküm sürecekleri belirtilmiştir¹⁶. Ancak kısa zamanda Osmanlı ve Rus tabiliğini isteyenler olarak ikiye bölünen Kırım'da yapılan han seçiminde Osmanlı Devleti'nin desteklediği Devlet Giray karşısında Rusya'nın desteklediği Şahin Giray'ın 1776'da hanlığa seçilmesi çift başlı bir yönetimin ortaya çıkmasına neden olarak karışıklıklara yol açmıştır. Rusya'nın desteklediği bir yöneticiyi başlarında görmek istemeyen Kırım halkı sık sık isyan ederek bu duruma tepki göstermiştir¹⁷. Ancak Rusya ele geçirmeyi planladığı Kırım topraklarındaki iç karışıklıkları körüklerken aynı zamanda Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurarak 1779 Aynalıkavak Tenkihnamesi'ni imzalamaya muvaffak olmuştur. Bu belge ile Şahin Giray'ın hanlığı ve Kırım'ın bağımsızlığı bir kez daha Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmiştir¹⁸.

Kırım'da Şahin Giray yönetimine karşı olan hoşnutsuzluğun giderek büyümesi ve yaşanan iç karışıklıklar karşısında Rusya uzun zamandır göz koyduğu Kırım topraklarını ele geçirmek için doğru zamanın geldiğine inanarak 1783 yılında General Potyemkin idaresindeki bir ordu ile Kırım topraklarını işgal etmiştir¹⁹. Küçük Kaynarca Antlaşması'na aykırı olarak Kırım topraklarının Rusya tarafından ilhakı karşısında Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'dan yeterince destek alamadığından tepki gösterememiştir²⁰. Kırım'ın ilhakına Avrupa devletlerinden yeterince tepki gelmemesi üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak Kırım'ın Rus toprağı olarak tanınmasını istemiştir²¹. Osmanlı Devleti tarafından 9 Ocak 1784'te verilen bir senet ile Kırım, Taman ve Kuban bölgelerinin Rus toprağı olduğu kabul edilmiştir²².

Rusya, Kırım topraklarını ele geçirdikten sonra siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve dini açıdan sistemli bir asimilasyon politikası uygulayarak burada bulunan yerli halkı göç etmeye zorlamıştır. Kırım topraklarına Hristiyan kökenli nüfus iskân edilerek bölgenin demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır²³. Rusya ele geçirdiği yerlerdeki devlet, vakıf ve özel mülk statüsünde olan bütün toprakları ele geçirmiş, topraklarına el koyduğu yerli ahaliyi ise sürgün etmiştir²⁴. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan halkın geçim kaynaklarını elinden alan Rus hükümeti koyduğu ağır vergiler ile Kırım'da bulunan halkı ekonomik olarak baskı altına alıp göç etmeye zorlamıştır. Bunun yanı sıra Rus kültürünü ve Hristiyanlığı bölge halkına benimsetmeye çalışan Rusya, Kırım'da bulunan yerli halka Rusça isim alma zorunluluğu getirmiş, camileri kiliseye çevirmiş, ana dilde eğitim veren okulları kapatmış, Müslüman halkı din değiştirmeye zorlamış ve

¹⁵ V.D. Smirnov, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2016, s. 406-411; Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, TTK, Ankara 2014, s. 77-78; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK, Ankara 1988, s. 404-410.

¹⁶ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, TTK, Ankara 2006, s. 234-235.

¹⁷ İnalçık, a.g.md, s. 453.

¹⁸ Osman Köse, "Osmanlı Devleti Tarafından Kırım ile İlgili Rusya'ya Verilen Resmi Belge "Sened" (1784), *History Studies*, Vol. 2, (2010), s. 353-355; Osman Köse, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, C. 1, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 544-546.

¹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, (Haz. Şevki Nezihi Aykut), TTK, Ankara 2018, s. 251-255; Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, İlgi Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008, s. 159-160; Sinan Yüksek, "Rusya'nın Kırım'ı İlhakı", *Asya Araştırmaları Dergisi*, S. 2, C. 3, (2019), s. 223-225.

²⁰ Uzunçarşılı, a.g.e, s. 468-469.

²¹ Cevdet Paşa, *Tezâkir* 1-12, (Yay. Cavid Baysun), TTK, Ankara 1953, s. 92-93.

²² Uzunçarşılı, a.g.e, s. 493-494; Köse, a.g.m, s. 355-358.

²³ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK, Ankara 1997, s. 66.

²⁴ Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Trabzon 1996, s. 33-35.

Kırım'da bulunan yerleşim yerlerinin isimlerini Rusça isimler ile değiştirmiştir. Rusya bu uygulamalar ile Kırım'ı bir Rus vilayeti haline getirmeyi amaçlamıştır²⁵.

Rusya'nın Kırım'da uyguladığı baskıcı politikalar sonucunda XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca Kırım halkı Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Göçler 1772 yılından itibaren başlamış ve 1783 yılında yaşanan ilhaktan sonra yaklaşık 100.000 kişi Osmanlı topraklarına göç etmiştir²⁶. Karpat; 1783-1784 arasında göç edenlerin sayısını 80.000 kişi olarak verirken gelenlerin Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde iskân edildiğini belirtmiştir²⁷. Kırım'dan ilk büyük göç dalgası 1792-1793 yılları arasında gerçekleşmiş olup 1800 yılına kadar 500.000 kişi göç etmek zorunda kalmıştır²⁸. Sonraki süreçte 1810, 1812, 1816, 1822 ve 1827 gibi farklı zaman dilimlerinde Kırım'dan göç süreci devam etmiş ve 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra göçler kitlesel bir boyut kazanmıştır²⁹. Rusya, savaş esnasında sürekli bir tehdit olarak gördüğü Kırım halkına karşı göçe zorlayıcı politikalara ağırlık vermesi sonucu göçler kısa zamanda çığ gibi büyümüştür. Savaş sonrasında Rusya'nın baskı ve zulmünden korkan Kırım halkı Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır. Savaş esnasında ve sonrasında göç eden Kırım muhacirlerinin tahmini sayısı 30.000-40.000 kişidir³⁰. 1860 yılına gelindiğinde göç edenlerin sayısı 150.000 kişiye ulaşmıştır³¹. 1860-1862 yılları arasında Rus hükümetinden pasaport alarak göç eden Kırım Tatarlarının sayısı 227.361 kişi olup bu sadece resmî kayıtlara yansındır³². 1860-1864 yılları arasında 400.000 kişi vatanlarından göç etmiştir³³.

Kırım'dan göç eden muhacirler Osmanlı Devleti tarafından ilk olarak Rumeli'de Dobruca ve çevresinde bulunan boş ve geniş araziler üzerinde iskân edilmiştir. Ancak Rumeli'de bulunan boş arazilerin yaşanan yoğun göçler karşısında yetersiz kalmasının ardından muhacirler 1859 yılından sonra Anadolu'da bulunan yerleşim yerlerine sevk edilmeye başlanmıştır³⁴. Kırım'dan göçler 1856-1864 yılları arasında yoğun olarak devam ettikten sonra bir yavaşlama sürecine girse de 1772-1922 yılları arasında muhtelif zaman dilimlerinde devam etmiştir. Osmanlı topraklarına göç eden muhacirlerin sayısı dönemin şartları ve göç hareketlerinin yoğunluğundan dolayı net olarak kaydedilememiştir. Osmanlı topraklarına göç eden Kırım muhacirlerinin sayısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Saydam; Kırım ve Kafkasya'dan gelen muhacirlerin sayısının 1.000.000 ile 1.200.000 kişi olduğunu belirtmektedir³⁵. Stanford J. Shaw; Osmanlı Devleti'ne göç

²⁵ Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay., Trabzon 2006, s. 32-33; Hakan Kırımlı, Kırım "Rus İdaresi Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2022, s. 457.

²⁶ Justin McCharty, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, (Çev. Fatma Sarıkaya), TTK, Ankara 2da 014, s. 17.

²⁷ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013, s. 108.

²⁸ Hakan Kırımlı, "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", 8-11 Aralık 2005 *Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, İstanbul 2005, s. 149; Saydam, a.g.e, s. 64-65.

²⁹ Hakan Kırımlı, *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011, s. 11.

³⁰ Mark Pinson, "Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire 1854-1862", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi I*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, (1972), s. 44.

³¹ Figen Taşkın, "Kırım Savaşı'ndan Sonra Osmanlı Devleti'ne Yönelik Göç Dalgası ve Devleti Göçmenlere Yönelik Çalışmaları", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, 22-23 Mayıs 2006-Bildiriler, İstanbul 2007, s. 237.

³² Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)", *Osmanlı*, C. 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 680.

³³ Fuat Dündar, *İttihat Terakkinin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yay., İstanbul 2001, s. 56; Erdal Taşbaş, *Halifenin Gölgesine Sığınanlar: Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu*, Berikan Yayınevi, Ankara 2017, s. 43.

³⁴ Mehmet Yılmaz, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Muhaciri İskân Politikası", *Osmanlı*, C. 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 595.

³⁵ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, s. 91.

eden Kırım muhacirlerinin sayısını 1.400.000 kişi olarak verirken³⁶, Karpat; 1783-1922 yılları arasında göç eden Kırım Tatarlarının 1.800.000 kişi olduğunu ifade etmektedir³⁷.

Kırım Muhacirlerinin Tekfurdağı Sancağına İskânı

Edirne vilayetine bağlı bir sancak olan Tekfurdağı (Tekirdağ³⁸) Kırım bölgesinden gerçekleşen göçler sürecinde muhacirlerin iskân edildiği bölgelerden biridir. Tekirdağ'a muhacir iskân edilmesinin başlıca sebepleri bulunduğu stratejik konumu ve muhacir iskân edilebilecek boş arazilere sahip olmasıdır. Rumeli ve başkent İstanbul arasında önemli bir mevkide yer almasından dolayı hem Rumeli bölgesinden hem de İstanbul'dan muhacirler iskân için Tekirdağ'a sevk edilmiştir. Osmanlı Devleti yaşanan göçler sürecinde ilk olarak gelen muhacirleri Rumeli'de bulunan boş ve geniş araziler üzerinde iskân etmiş ancak zaman içerisinde burada bulunan iskâna müsait arazilerin azalmasından dolayı muhacirleri Anadolu'ya sevk etmeye başlamıştır. 1860 yılında İstanbul'da toplanan muhacirlerin iskânlarının sağlanması ve sefaletten korunmaları için tedbir alınarak içlerinde Tekirdağ'da bulunan bazı sancaklara gönderilmelerine karar verilmiştir³⁹. İstanbul'da bulunan Yedisın Nogay muhacirlerinden 198 hane 909 nüfusun Çorlu tarafında iskân arzusunda oldukları görülmektedir. Muhacirlerin bu talebi karşısında onların Silivri, Tekirdağ ve Çorlu'da arazisi müsait köylerde iskân edilmelerine karar verilmiştir. Tekirdağ Kaymakamı'na gönderilen emirde muhacirlerin münasip han, hane ve köylere yerleştirilip fakir olanlarına nakdi yardım sağlanması istenmiştir⁴⁰.

Çorlu'da 1860 yılında iskânları kararlaştırılan Yedisın Nogay muhacirlerinden 163 hane 516 nüfusun sevkleri mevsim şartlarının uygun olmamasından dolayı yapılamadığından bu muhacirler misafir olarak Tekirdağ ve Silivri'de iskân edilmişlerdir⁴¹. Muhacirlerin devlet tarafından Tekirdağ sancağına sevk ve iskânları sürerken zaman zaman muhacirlerin kendi arzularıyla burada iskân edilmeyi istedikleri görülmektedir. Yedisın Nogay muhacirlerinden ve Hoca Hüseyin Efendi takımından olan 19 hane 74 nüfusun İzmit sancağının Nallı kazasında iskânlarına karar verilmiştir. Ancak muhacirler akrabalarının Tekirdağ sancağında iskân edildiğini gerekçe göstererek orada iskân edilmelerini talep etmişlerdir. Muhacirîn Komisyonu'nda yapılan değerlendirmede Tekirdağ'da muhacirlerin iskânına uygun boş arazilerin olduğu göz önüne alınarak iskânlarına izin verilmiştir⁴². Tekirdağ sancağına sevk ve iskân süreci devam ederken zaman zaman iskân sürecinde sorunların yaşandığı görülmektedir. Tekirdağ Kaymakamı'na 1860 yılında gönderilen bir emirde sancak dâhiline gönderilen muhacirlerin iskânlarının henüz yapılmadığından sefalet içinde olduklarının haber alındığı belirtilerek hemen iskânlarının sağlanması emredilmiştir⁴³.

Kırım'ın Akmescit bölgesinden ve Hayali Efendi takımından olan 200 hane 800 nüfus muhacir Tekirdağ ve Silivri sancaklarında iskân olunmak istediklerine dair Muhacirîn Komisyonu'na arzuhal vermişlerdir. Komisyonda muhacirlerin talebi değerlendirilmiş ve gönderilen cevapta Tekirdağ'a önceden gönderilen muhacirlerin bile henüz iskânları sağlanamadığından Hayali Efendi takımının taleplerinin kabulünün mümkün olmadığı belirtilerek muhacirlerin arazisi uygun diğer bir yerde iskânlarının sağlanması istenmiştir⁴⁴. Hayali Efendi takımı gibi kalabalık bir muhacir grubunun iskânı için Tekirdağ'da uygun arazi olmadığı belirtilirken 1860 yılı içerisinde nüfusu daha az olan bir diğer muhacir takımının ise iskânlarına izin verildiği görülmektedir. Kırım muhacirlerinden ve Yalta İskeleyi ahalisinden dört hane 24 nüfusun Tekirdağ'da iskân talepleri uygun görülerek münasip kasaba ve köylerde

³⁶ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 2, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., İstanbul 2010, s. 152.

³⁷ Karpat, a.g.e, s. 108.

³⁸ Osmanlı arşiv belgelerinde ve dönemin kaynaklarında Tekfurdağı olarak isimlendirilen yerleşim yerinin adı buradan itibaren Tekirdağ olarak kullanılmıştır.

³⁹ BOA, A.MKT.NZD, 304/14.

⁴⁰ BOA, A.MKT.UM, 399/21.

⁴¹ BOA, A.MKT.UM, 400/50.

⁴² BOA, A.MKT.NZD, 314/59.

⁴³ BOA, A.MKT.UM, 414/55.

⁴⁴ BOA, A.MKT.NZD, 318/54.

yerleşmelerine karar verilmiştir⁴⁵. Bahçesaray ahalisinden olan 123 hane 477 nüfusluk yeni bir muhacir grubunun daha Tekirdağ'da karışık olarak iskân edilmeleri ve fakir olanlarına nakdi yardım yapılması istenmiştir⁴⁶.

Tekirdağ'da 1860 yılı içerisinde iskân edilen bir diğer Kırımlı muhacir grubu Hoca Ömer Efendi takımından olan 69 hane 245 nüfustur. Muhacirler Tekirdağ'da uygun görülen araziler üzerinde karışık olarak iskâna razı olduklarına belirtmişlerdir. Tekirdağ Kaymakamı'na gönderilen emirde muhacirlerin iskân için sancak dâhiline sevklerinin yapılacağı belirtilerek durumu kötü olan muhacirlere nakdi yardım sağlanmasına karar verilmiştir⁴⁷. Hoca Ömer Efendi takımının Tekirdağ'a iskânlarına izin verilirken Kırım muhacirlerinin Bahçesaray ahalisinden olan beş hane 30 nüfus muhacir de Hoca Ömer Efendi takımıyla birlikte iskân olunmak istediklerini beyan etmişlerdir. Bu muhacirlerin de Tekirdağ'da iskânlarına izin verilmiştir⁴⁸. Bahçesaray ahalisinden olan 12 hane 53 nüfusluk diğer bir muhacir grubunun daha 1860 yılında Tekirdağ'da karışık olarak iskânları uygun görülmüştür⁴⁹. Yedisian Nogaylarından sekiz hane 30 nüfus Tekirdağ'ın Hayrabolu kazasında iskân arzusunda olduklarından muhacirlerin Hayrabolu'ya sevk edilerek iskânlarının sağlanması emredilmiştir⁵⁰. Peştu Nogaylarından dört hane 29 nüfus Tekirdağ dâhilinde karışık olarak iskân edilmek üzere sevk edilmiştir⁵¹.

Yedisian Nogaylarından ve Otu Ali Efendi takımından olan 11 hane 51 nüfus muhacir 1860 yılında Tekirdağ'a iskân olunmak için gönderilmiş ve ellerinde fakir pusulası olanlara yevmiye yardımı yapılmasına dair Tekirdağ Kaymakamı'na yazı gönderilmiştir⁵². Kırımlı muhacirlerin sülale ya da takım olarak Tekirdağ'da sevk ve iskânları sağlanırken zaman zaman muhacirlerin bireysel olarak da burada yerleştirilmelerini istedikleri görülmektedir. Örneğin Kırımlı Habibullah isimli şahıs akrabalarının Tekirdağ'da iskân edildiğini gerekçe göstererek ailesi ile birlikte Tekirdağ'da iskân edilmelerini istemiştir⁵³. Yine Kırım muhacirlerinden Abdülhamid ve yanındaki bazı kimseler hemşerileri Tekirdağ'da iskân olduğundan kendilerinin de orada iskânlarına izin verilmesini talep etmişlerdir⁵⁴.

Kırım muhacirlerinden 185 hane 785 nüfus 1860 yılında Tekirdağ ve Gelibolu sancaklarından birinde karışık olarak iskân edilmeleri yönünde talepte bulunmuştur. Muhacirlerin sonraki süreçte Tekirdağ'a gönderildikleri görülürken konu hakkında Gelibolu Kaymakamı'na da bilgi verilmiştir⁵⁵. Abdülhakim Efendi takımından oldukları anlaşılan 785 nüfus muhacirden 678 nüfusun Tekirdağ sancağının kazalarında iskân arzusunda olduğu kalan 25 hane 113 nüfusun ise Meriye? Nahiyesinde iskân edilmeyi istedikleri belirtilirken bölgede daha birkaç yüz hane muhacir iskânına uygun boş arazi olduğu bildirilmiştir. 185 hane muhacirin büyük çoğunluğunun Tekirdağ'da kalanlarının ise Gelibolu sancağına yakın olan kaza ve köylere yerleştirilmelerine dair Tekirdağ ve Gelibolu kaymakamlarına emir gönderilmiştir⁵⁶. Ancak muhacirlerin bu iki sancak dâhilinde iskânlarında çeşitli sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Gelibolu Kaymakamı tarafından gönderilen yazıda Gelibolu'da 50 haneden fazla muhacir iskânının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Muhacirlerden Gelibolu hissesine düşen⁵⁷ nüfusun zorda olsa orada iskânlarının sağlanması istenmiştir. Tekirdağ'da şimdiye kadar 420 hane 2.500'den fazla nüfusun iskân olduğu belirtilerek ayrıca 30 hanenin daha burada iskân edilebileceği belirtilmiştir⁵⁸.

⁴⁵ BOA, A.MKT.NZD, 325/67.

⁴⁶ BOA, A.MKT.NZD, 326/10.

⁴⁷ BOA, A.MKT.NZD, 327/21.

⁴⁸ BOA, A.MKT.NZD, 327/38.

⁴⁹ BOA, A.MKT.NZD, 327/37.

⁵⁰ BOA, A.MKT.NZD, 327/83.

⁵¹ BOA, A.MKT.NZD, 327/92.

⁵² BOA, A.MKT.NZD, 328/29.

⁵³ BOA, A.MKT.NZD, 330/62.

⁵⁴ BOA, A.MKT.NZD, 331/17.

⁵⁵ BOA, A.MKT.MHM, 199/68.

⁵⁶ BOA, A.MKT.MHM, 199/74.

⁵⁷ Tekirdağ'a gönderilecek Kırım muhacirlerinden şimdilik 50 hanenin Gelibolu'ya gönderilerek iskân edilmelerine dair. Bkz. BOA, A.MKT.MHM, 200/46.

⁵⁸ BOA, A.MKT.UM, 435/93.

Kırım'ın Bahçesaray ahalisinden olan 26 hane 14 nüfus muhacir 1860 yılının Kasım ayında verdikleri dilekçede Tekirdağ'da bulunan akrabalarının yanında yerleşmeyi talep etmişlerdir. Osmanlı Devleti akraba olan muhacirleri bir arada iskân etme prensibini benimsediğinden bu muhacirlerin talebi uygun görülerek gereğinin yapılmasına dair emir verilmiştir⁵⁹. Yine Bahçesaray ahalisinden ve Hoca Mesut Efendi takımından olan 26 hane 103 nüfus Kırım muhaciri Tekirdağ'da karışık olarak iskâna razı olduklarını beyan etmişlerdir. Muhacirlerin talimatlara uygun olarak kasaba ve köylere karışık olarak yerleştirilmeleri ve muhtaç durumda olanlara yardım yapılması istenmiştir⁶⁰. Bahçesaray ahalisinden olan ve İstanbul'a gelmiş olan üç hane Kırım muhaciri akrabalarının yanında iskân olunmak arzusuyla Tekirdağ'a gönderilmeleri yönünde talepte bulunmuşlardır. Muhacirlerin bu talebi kabul edilerek talimatlara uygun olarak iskânlarının sağlanması hususunda Tekirdağ Kaymakamı Esat Bey'e emir gönderilmiştir⁶¹.

Tekirdağ'da 1861 yılında kış mevsiminden dolayı geçici olarak iskân edilen Kırım Yalta muhacirlerinden 39 hane kendilerine nakdi yardım yapılmadığından dolayı zor durumda kalmışlardır. Muhacirlerden İbrahim tarafından verilen arzuhalde perişan bir vaziyette olduklarından bahsedilerek bu hususun Tekirdağ Kaymakamı'na bildirildiği ancak verilen cevapta muhacirlere yardım yapılmasına dair herhangi bir emir olmadığı belirtilmiştir. Muhacirler ilkbaharda iskânlarının sağlanması, hanelerinin inşa edilmesi ve kendilerine yeterli miktarda arazi ve tarım aletleri temin edilerek sorunlarının giderilmesini talep etmişlerdir. Ayrıca muhacirlerden hayvan ve tarım aletleri almaya imkânı bulunmayanların ise yerli ahalinin yanında ortakçılık ve aylıkçılık gibi statülerde istihdam edilmeleri istenmiştir⁶².

Elmalı ahalisinden olup 1861 yılında Kırım'dan İstanbul'a gelirken hava muhalefeti nedeniyle Varna'ya çıkmak zorunda kalan muhacirler burada misafir olarak iskân edilmişlerdir. Muhacirlerin vekili Habibullah tarafından verilen arzuhalde akrabaları Tekirdağ'da iskân edildiğinden kendilerin de onların yanında iskân edilmeleri talep edilmiştir. Ancak verilen cevapta Tekirdağ'da muhacir iskânı için boş arazi kalmadığı gerekçe gösterilerek muhacirlerin arazisi uygun diğer bir yere gönderilmelerine karar verilmiştir⁶³. Tekirdağ'da iskân olunmayı talep eden bir diğer Kırımlı muhacir ise Yalta ahalisinden ve Mustafa Hoca takımından olan İbrahim isimli şahıstır. Verdiği arzuhalde Tekirdağ İskeleyi civarında yerleşmesine izin verildiği halde kaymakam tarafından iskânı yapılmadığından iki aydan beri kahvehane köşelerinde süründüğünü belirterek biran önce münasip bir yerde yerleştirilmesini istemiştir⁶⁴. Kırım muhacirlerinden Abdülcelil, Selahaddin ve Abdi isimli kimseler tarafından verilen arzuhalde 130 nüfustan oluşan aileleriyle Tekirdağ'a gelmek istedikleri ve burada münasip yerlerde iskânlarının mümkün olup olmadığı sorulmuştur. Muhacirlerin talebi Muhâcirîn Komisyonu'nda değerlendirilmiş ve verilen cevapta Tekirdağ sancağında birkaç metruk köy ve boş arazi olduğu bildirilerek muhacirlerin buralarda iskânlarının mümkün olabileceği belirtilmiştir. Muhacirler bu köyler dâhilinde iskân olunmak üzere Tekirdağ'a gönderilmiş olup bu husus Tekirdağ Kaymakamı'na bildirilmiştir⁶⁵.

Kırım'ın Bahçesaray ahalisinden olan 25 hane 130 nüfus muhacir 1861 yılında iskân olunmak için Varna'ya gönderilmiştir. Muhacirler akrabalarının çoğunun Tekirdağ'da iskân edildiğini gerekçe göstererek burada iskâna razı olmamışlardır. Bu husus Muhâcirîn Komisyonu'nda değerlendirilmiş ve Tekirdağ'da iskânlarının uygun olmadığına karar verilmiştir. Muhacirler çok fakir olmaları ve akrabalarının Tekirdağ'da bulunmasından dolayı yeni bir arzuhal vererek iskânlarına izin verilmesini bir kez daha talep etmişlerdir⁶⁶. Kırım muhacirlerinden Tekirdağ'da iskân edilmek isteyenler olduğu gibi burada iskân edilip başka yere sevk edilmeyi talep eden muhacirlerin de olduğu görülmektedir. Kırım'ın Davar Kapısı ahalisinden ve Hoca Abdülhalim Efendi takımından olan 30 hane 127 nüfus muhacir iskân

⁵⁹ BOA, A.MKT.NZD, 333/12.

⁶⁰ BOA, A.MKT.NZD, 335/72.

⁶¹ BOA, A.MKT.UM, 474/13.

⁶² BOA, A.MKT.NZD, 346/77.

⁶³ BOA, A.MKT.NZD, 347/64.

⁶⁴ BOA, MVL, 368/108.

⁶⁵ BOA, A.MKT.UM, 468/70.

⁶⁶ BOA, MVL, 368/35.

olunmak üzere Tekirdağ'a gönderilmiştir. Ancak bir süre sonra muhacirler tarafından verilen arzuhalde akrabalarının Vidin sancağına tabi Niğbolu ve Lofça taraflarında iskân edildiği belirtilerek kendilerinin de onların yanında iskân arzusunda oldukları bildirilmiştir. Muhâcirin Komisyonu onların Vidin'e gitmesine izin vermiş ve bu husus Vidin Valisi Said Paşa ile Tekirdağ Kaymakamı Esat Bey'e bildirilmiştir⁶⁷.

Kırım muhacirlerinden 75 hanelik bir gurubun 1861 yılında Tekirdağ'ın sahil kesimlerinde iskân arzusunda oldukları halde talepleri uygun görülmemeyerek kabul edilmemiştir. Muhacirler misafir olarak yerleştirildikleri hanelerin kiralalarının kendilerinden istenmesi üzerine vekilleri olan Hoca Veli ve Hacı Mustafa Efendi tarafından bu husus şikâyet edilmiştir. Muhacirlerin şikâyetlerinin araştırılması ve gerçek ise bu durumun yasaklanması Tekirdağ Kaymakamı'na bildirilmiştir⁶⁸. Hoca Kâmil Efendi takımından olan 19 hane 77 nüfus Kırım muhaciri Tekirdağ'daki akrabalarının yanında iskân edilmeleri için talepte bulunmuştur. Muhacirlerin iskânlarına izin verilerek ihtiyaçlarının karşılanması yönünde emir verilmiştir⁶⁹. Yedisan Nogay muhacirlerinden olan 53 nüfus 1861 yılında iskân olunmak üzere Tekirdağ'a gönderilmiş ve muhacirlerin burada yerleşmeleri sürecinde yerli ahali tarafından kendilerine 7.000 kile zahire yardımı yapılmıştır. Ancak muhacirlerin uygunsuz tavırlar sergileyerek ötede beride gezmekte oldukları haber alındığından bunun önlenmesi ve bir yere salıverilmemeleri istenmiştir⁷⁰.

Kırım'ın Yalta ahalisinden olan ve Tekirdağ'da bir senedir misafir olarak yerleştirilen 75 hane muhacir Köse İlyas isimli boş arazide iskân talebinde bulunmuştur. Muhacirler tarafından verilen arzuhalde söz konusu arazi üzerinde iskân edilmelerine dair üç kez emir verilmişse de muhacirlerin burada iskânına Tekirdağ Kaymakamı'nın izin vermediği bildirilmiştir. Muhacirlerin şikâyet ettikleri hususun araştırılması ve arazinin gerçekten boş olduğunun kesinleşmesi halinde burada iskânlarına karar verilmiştir⁷¹. Yapılan tahkikat neticesinde Köse İlyas isimli arazinin hâli statüde olmayıp Meclis-i Vâlâ azalarından Rauf Bey'in tasarrufunda bir çiftlik olduğu tespit edildiğinden muhacirlerin orada iskânlarının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Muhacirlerin Saray kasabasına bir saat mesafede olan Manika Nehri üzerinde bulunan Murat Köprüsü'nün her iki tarafında bulunan boş arazide iskânlarının daha uygun olacağı anlaşılmıştır. Burada bulunan araziler üzerine 300 hane inşasının mümkün olduğu ve farklı guruplardan diğer muhacirlerin de iskân edilebileceği ayrıca belirtilmiştir. Muhacirler bu durumu kabul etmeyerek Köse İlyas isimli arazinin boş olduğunu iddia ederek burada iskân taleplerini yinelemişler ve 50-60 kişiden oluşan kalabalık bir gurupla hükümet konağına giderek söz konusu arazinin kendilerine verilmesi için ısrarcı olmuşlardır⁷². Muhacirlerin bu tavrı karşısında ne yapılması gerektiği merkeze sorulmuş ve muhacirlerin iskânı için uygun bir yerin belirlenmesi istenmiştir⁷³.

Bahçesaray muhacirlerinden 100 hane 1861 yılında iskân için Silivri'ye gönderilmiştir. Ancak muhacirler burada iskâna razı olmayarak Tekirdağ sancağının Ereğli kazasında bulunan Yakuplu Çiftliği'nde iskân olunmak istediklerini belirtmişlerdir. Muhâcirin Komisyonu'nda yapılan değerlendirmede muhacirlerin burada iskânlarının uygun olduğu belirtilerek gereğinin yapılması istenmiştir⁷⁴. Yakuplu Çiftliği'nde bulunan arazilerin yıllık 30.500 kuruş aidatla beş sene süreyle muhacirlere tahsis edilmesine karar verilmiştir. Ancak muhacirlere mukataa arazilerin ne suretle tahsis edileceği ve muhacirlerin arazilerin yıllık ücretini nasıl karşılayacağı hususunun yeniden araştırılarak bu durumun çözüme kavuşturulmasına karar verilmiştir⁷⁵. Tekirdağ'da iskân arzusunda olan bir diğer muhacir ise Bahçesaray ahalisinden ve Hoca Demirşah Efendi takımından olan iki hane 11 nüfustur. Muhacirlerin yerleşme talepleri kabul edilerek fakir durumda olanlarına nakdi yardım sağlanmasına karar verilmiştir⁷⁶. Hoca

⁶⁷ BOA, A.MKT.MHM, 221/90.

⁶⁸ BOA, A.MKT.UM, 469/62.

⁶⁹ BOA, A.MKT.MHM, 222/93.

⁷⁰ BOA, A.MKT.MHM, 223/23.

⁷¹ BOA, A.MKT.UM, 482/17.

⁷² BOA, A.MKT.UM, 491/65.

⁷³ BOA, A.MKT.MHM, 233/14.

⁷⁴ BOA, A.MKT.NZD, 363/13.

⁷⁵ BOA, A.MKT.MHM, 232/19.

⁷⁶ BOA, A.MKT.MHM, 234/33.

Abdülhalim Efendi takımından olan 36 hane 158 nüfus Kırım muhaciri Tekirdağ ve Silivri sancaklarından birinde iskân arzusunda olduklarını beyan etmişlerdir. Muhacirlerin iskân olunmak üzere sevklerinin yapıldığı münasip mahallere yerleştirilmelerine dair Tekirdağ Kaymakamı Şakir Paşa'ya emir gönderilmiştir⁷⁷. Kırım muhacirlerinden 16 hane 50 nüfusluk yeni bir gurubun daha 1861 yılında Tekirdağ'da bulunan akrabaları yanında iskânlarına izin verilmiş ve geldiklerinde iskânları sağlanarak muhtaç durumda olanlara yardım edilmesi istenmiştir⁷⁸.

Tablo 1: Tekirdağ'da iskân olunan Kırım muhacirlerinin iskân mahallerini ve nüfusları⁷⁹

İskân mahalli	Muhacir gurubu	Hane/nüfus
Çorlu	Süleyman Hoca	25
Manika'da Aziziye köyünde	Reşit Hoca	25
Manika'da Aziziye köyünde	Celal Hoca	43
Manika'da Aziziye köyünde	Kamil Hoca	39
Manika	Ebussuud Hoca	93
Manika	Abdülcelil Hoca	83
Manika'da Aziziye köyünde	Bekir Hoca	110
Manika	Aşir Reşit Hoca	104
Manika'da Aziziye köyünde	İslâm Hoca	331
Hayrabolu kazasında	-	16 hane 67 nüfus
Önce Çorlu daha sonra Ereğli kazasının Yakuplu köyünde	Hoca Süleyman Efendi	44 hane 148 nüfus
Hayrabolu kazasının Emir Yakuplu köyünde	-	10 hane 37 nüfus
Hayrabolu kazasının köylerinde	-	6 hane 30 nüfus
Manika	Celil Hoca	75
Çorlu	Ömer Hoca	43
Çorlu	İslâm Hoca	28
Çorlu	Süleyman Hoca	34
Çorlu	Tamak	22
Manika	Süleyman Hoca	5 hane 17 nüfus
Manika	Süleyman Hoca	178
Toplam nüfus		1.532

Muhacirlere Yapılan Yardımlar

Osmanlı Devleti XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca topraklarına gelen ve sayıları milyonlara ulaşan muhacirleri sevk ve iskân etmekle uğraşırken aynı zamanda gelen insanların başta temel ihtiyaç maddeleri olmak üzere diğer birçok ihtiyacını da karşılamak zorunda kalmıştır. Çoğunlukla savaş ve kargaşa ortamından gelen ve göç etmeye zorlanan muhacirler Osmanlı topraklarına geldiklerinde çok fakir ve perişan bir vaziyette olmalarından dolayı barınma, beslenme ve giyinme olmak üzere birçok konuda yardıma ihtiyaç duymuşlardır. Osmanlı Devleti topraklarına göç eden muhacirlerin sevk sürecinde nakliye masraflarını karşıladığı gibi geçici ve kalıcı iskân süreçlerinde muhacirlere nakdi yardım, hane inşası, beslenme, giyim-kuşam, yakacak, arazi tahsisi, tarım aletleri ve hayvan temini gibi çeşitli yardım kalemlerinde destekte bulunmuştur⁸⁰. Muhacirlere yapılan bu yardımların bir kısmı devlet hazinesi tarafından karşılanırken bir kısmı da muhacirlerin iskân edildiği bölgelerdeki yerli halkın destekleriyle temin edilmiştir⁸¹. Kırım muhacirlerinin iskân olunmak üzere gönderildiği Tekirdağ sancağında da muhacirlere devlet ve yerli halkın yardımlarının olduğu tespit edilmiştir.

⁷⁷ BOA, A.MKT.MHM, 234/53.

⁷⁸ BOA, A.MKT.UM, 514/70.

⁷⁹ BOA, C.DH, 17/837.

⁸⁰ Nedim İpek, "93 Muhacereti", *Osmanlı*, C. 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 666.

⁸¹ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, s. 153-167.

Tekirdağ'a iskân olunmak üzere 1860 yılında sevkleri yapılan dört hane 24 nüfus Kırım muhacirinin iskânlarının sağlanması ve muhtaç durumda olanlara iskânlarının tamamlanmasına kadar ekmek yardımı ya da bedelinin verilmesine karar verilmiştir⁸². 1860 yılı içerisinde Nogay ve Çerkes muhacirleri için harcanmak üzere Edirne eyaleti ve Havsa kazası dâhilinde bulunan ahali ve memurlar tarafından 8.000 kuruş toplanmış ve bu meblağ Muhâcirin Komisyonu Sandığına teslim edilmek üzere posta yoluyla gönderilmiştir⁸³. Tekirdağ ve Silivri sancaklarında iskânları kararlaştırılan Yedisin Nogay muhacirlerinden 198 hane 909 nüfusun münasip han ve hanelerde iskân edilerek fakir olanlarına nakdi yardım yapılmasına dair kaymakamlara emir gönderilmiştir⁸⁴. Kırım muhacirlerinin Tekirdağ'a iskân sürecinde devlet tarafından hanelerinin inşa edildiği, arazi tahsis edildiği ve ziraat yapacakları tarım aletleri ve hayvanların da temin edilmekte olduğu belgelerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ancak zaman zaman yaşanan yoğunluktan dolayı muhacirlere bu yardımların ulaştırılmasında sorunlar yaşandığı ve muhacirlerin zor durumda kaldığı durumlar da olmuştur. 1861 yılında Tekirdağ'da iskân olunan 39 hane Kırım muhaciri kendilerine söz konusu yardımlar sağlanmadığından zor durumda kalmışlardır. Muhacirlerin vekili tarafından verilen arzuhalde bu yardımların kendilerine verilmesi talep edilirken ayrıca muhacirlerin yerli ahalinin işlerinde istihdam edilmeleri istenmiştir⁸⁵.

Kırım'ın Yalta ahalisinden Hoca Veli ve Hoca Mustafa Efendi cemaatinden olan 75 hane muhacir 1861 yılında iskân olunmak üzere İstanbul'dan Tekirdağ'a sevk edilmiştir. Muhacirlerin bir kısmı Tekirdağ ve Silivri'de bulunan boş miri araziler üzerinde iskân edilmiş, hane kirası, arazi tahsisi ve ziraat yapmaları için öküz ve tohum yardımında bulunulmuştur⁸⁶. Yine 1861 yılında Tekirdağ'da iskân edilen Yedisin Nogaylarından 53 nüfusa iskânları tamamlanincaya kadar nakdi yardım sağlanmış ayrıca bölgede bulunan zengin kimseler tarafından 7.000 kile zahire temin edilerek muhacirlere dağıtılmıştır⁸⁷. Tekirdağ sancağının Ereğli kazasında iskânları kararlaştırılan 100 hane Kırım Bahçesaray muhaciri için Yakuplu Çiftliği isimli bölgede bulunan mukataa statüsündeki arazilerden yer tahsis edilmesine karar verilmiştir⁸⁸.

SONUÇ

Başkent İstanbul ve Rumeli arasında stratejik bir mevkide yer alan Tekirdağ Osmanlı topraklarına gelen Kırım muhacirlerinin iskân edildiği önemli bir bölgedir. Tekirdağ'ın muhacir iskânına uygun boş arazilere sahip olması, kara ve deniz yolu üzerinden muhacirlerin geliş güzergâhı üzerinde bulunması buranın iskân sürecinde tercih edilen bir yerleşim yeri olmasına yol açmıştır. Özellikle 1859'dan sonra muhacirlerin daha yoğun bir şekilde Anadolu'da bulunan vilayet ve sancaklar dâhilinde iskân sürecinde 1860 yılından itibaren Kırım muhacirleri Tekirdağ'a iskân edilmiştir. Muhacirler genellikle sancak dâhilinde bulunan kasaba ve köylerde karışık olarak yerleştirilirken kimi zamanda toplu olarak da bir yerde iskân edilmişlerdir.

Osmanlı Devleti tarafından Kırımlı muhacirler yerleştirilmek üzere Tekirdağ'a sevk edilirken zaman zaman muhacirler kendi arzularıyla burada iskân edilmeyi istemişlerdir. Muhacirleri burada yerleşmeye teşvik eden başlıca sebepler ise akraba ya da soydaşlarının burada bulunması, iskânlarına uygun boş arazilerin olması ve Tekirdağ'ın bulunduğu konum ile sahip olduğu iklim şartlarının kendilerine uygun olmasıdır. Muhacirlerin Tekirdağ'a sevk ve iskân süreci sürerken zaman zaman yaşanan yoğunluktan dolayı iskân sürecinde sorunların yaşandığı görülmüştür. Özellikle göçlerin yoğun olarak gerçekleştiği dönemlerde muhacirlere arazi bulma ve muhtaç durumda olanlara yardımların ulaştırılmasında sorunlar yaşanmıştır. Ancak Kırım muhacirlerinin Tekirdağ'a sevk ve iskân sürecinde hem devlet hem de bölgede bulunan yerli ahali tarafından birçok yardımın sağlandığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Muhacirlere nakdi yardım, beslenme, barınma ve tarım yapmaları için çeşitli yardım kalemlerinde destek

⁸² BOA, A.MKT.NZD, 325/67.

⁸³ BOA, A.MKT.MHM, 196/58; BOA, A.MKT.MHM, 194/71; Paranın komisyon sandığı tarafından teslim alındığına dair. BOA, A.MKT.NZD, 325/71.

⁸⁴ BOA, A.MKT.UM, 399/21.

⁸⁵ BOA, A.MKT.NZD, 346/77.

⁸⁶ BOA, A.MKT.NZD, 325/91.

⁸⁷ BOA, A.MKT.MHM, 223/23.

⁸⁸ BOA, A.MKT.MHM, 232/19.

sağlanmıştır. Osmanlı Devleti siyasi ve ekonomik olarak sıkıntılı bir süreçten geçtiği dönemde zor şartlar altında vatanlarından göçe zorlanan insanlara kapılarını açarak onları yeni vatan olarak gördükleri topraklara yerleştirmek için büyük bir çaba göstermiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, A.MKT.MHM: 199/68, 199/74, 200/46, 221/90, 222/93, 223/23, 233/14, 232/19, 234/33, 234/53, 196/58, 194/71, 232/19.

BOA, A.MKT.NZD: 304/14, 314/59, 318/54, 325/67, 326/10, 327/21, 327/38, 327/37, 327/83, 327/92, 328/29, 330/62, 331/17, 333/12, 335/72, 346/77, 347/64, 363/13, 325/67, 325/71, 346/77, 325/91.

BOA, A.MKT.UM: 399/21, 400/50, 414/55, 435/93, 474/13, 468/70, 469/62, 482/17, 491/65, 514/70, 399/21.

BOA, C.DH: 17/837, 17/837.

BOA, MVL: 368/108, 368/35.

Araştırma-İnceleme Eserler

Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, İlgî Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008.

Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 2, (Haz. Şevki Nezihi Aykut), TTK, Ankara 2018.

Alpargu, Mehmet, “Nogaylar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 202-204.

Berkok, İsmail, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1953.

Cevdet Paşa, *Tezâkir* 1-12, (Yay. Cavid Baysun), TTK, Ankara 1953.

Devlet, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, TTK, Ankara 2014.

Dündar, Fuat, *İttihat Terakkinin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yay., İstanbul 2001.

Erkan, Süleyman, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, KTÜ Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay., Trabzon 1996.

İnalcık, Halil, “Kırım Hanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 202, s. 449-457.

İnalcık, Halil, “Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahitname Meselesi”, *Belleten*, C. 8, S. 30, Ankara (1944), s. 185-230.

İnalcık, Halil, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

İpek, Nedim, “93 Muhacereti”, *Osmanlı*, C. 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 661-668.

İpek, Nedim, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay., Trabzon 2006.

Karpat, Kemal H., *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2013.

- Kemaloğlu, İlyas, “Sibir Hanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2019, s. 505-506.
- Kırımlı, Hakan, “Kırım’dan Türkiye’ye Kırım Tatar Göçleri”, *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*, Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, İstanbul 2005, s. 147-152.
- Kırımlı, Hakan, Kırım “Rus İdaresi Dönemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2022, s. 457-465.
- Kırımlı, Hakan, *Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.
- Köse, Osman, “Osmanlı Devleti Tarafından Kırım ile İlgili Rusya’ya Verilen Resmi Belge “Sened” (1784)”, *History Studies*, Vol. 2, (2010), s. 353-362.
- Köse, Osman, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Osmanlı*, C. 1, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 536-549.
- Köse, Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, TTK, Ankara 2006.
- Kurat, Akdes Nimet, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* TTK, Ankara 1972.
- Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, TTK, Ankara 2011.
- McCharty, Justin, *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)*, (Çev. Fatma Sarıkaya), TTK, Ankara 2014.
- Öztürk, Yücel, “Kırım Hanlığı”, *Türkler*, C. 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 480-513.
- Pinson, Mark, “Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire 1854-1862”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi I*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, (1972), s. 101-114.
- Saray, Mehmet, “Altın Orda Hanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 538-540.
- Saray, Mehmet, “Astarhan Hanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991, s. 505.
- Saydam, Abdullah, “Kırım ve Kafkasya’dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)”, *Osmanlı*, C. 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 677-686.
- Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK, Ankara 1997.
- Shaw, Stanford J. - Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C. 2, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yay., İstanbul 2010.
- Smirnov, V.D., *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2016, s. 406-411.
- Taşbaş, Erdal, *Halifenin Gölgesine Sığınanlar: Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu*, Berikan Yayınevi, Ankara 2017.
- Taşkın, Figen, “Kırım Savaşı’ndan Sonra Osmanlı Devleti’ne Yönelik Göç Dalgası ve Devleti Göçmenlere Yönelik Çalışmaları”, *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, 22-23 Mayıs 2006-Bildiriler, İstanbul 2007, s. 235-244.
- Türkoğlu, İsmail, “Kazan Hanlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2022, s. 136-138.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, TTK, Ankara 1988.
- Ünal, Sonay, “Kuruluşundan Çarlık Rusya Tarafından İşgal Edilişine Kırım Hanlığı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 20, S. 79, (2023), s. 620-638.

Ürekli, Muzaffer, *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989.

Yılmaz, Mehmet, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası”, *Osmanlı*, C. 4, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 587-602.

Yüksek, Sinan, “Rusya’nın Kırım’ı İlhakı”, *Asya Araştırmaları Dergisi*, S. 2, C. 3, (2019), s. 217-226.